

СЛОБОДАН МАНДИЋ

ИГЊАТОВЕ ЗАГРАДЕ*

1.

Датумима се у нас званично и службено бавио једино Игњат Алексић.

Остали су то понекад чинили, на сопствену одговорност, не слутећи где залазе нити у шта се упуштају.

Сви наши преци старији су него што се пишу; у земљи у којој су они долазили на свет деца нису уписивана док не прође бар пола године, понекад и цело лето, док се не види хоће ли остати: да их цаба не увове у матичну књигу, биће да се штедела хартија и простор постојања: невероватно је било утврђивање тог рока докле се живот не рачуна, одакле да је неко жив, када је доиста ступио у век, и ког дана му живот почиње: колико ли је снова и слика света тако, притом, олако отписано.

Нису ме из прве припустили у забран назван живот; у свет њих, готових људи.

Стани, да прво видимо хоће ли остати живо (тада сам, у почетку, био средњег рода), говорили су оцу још увек ношени навикама из старог краја; нису били обавештени, још до њих није стигло, да је то превазиђено становиште, одбачено на вратима школе заједно с ијекавицом.

Отац пак предњачећи у уклањању застарелих обичаја, запео да ме што пре увезде; седмог дана запуцао код матичара.

Каква вам је то ђавоља навада, Игњатије се зграну што се и толико чекало; као да је волео више посла, једва чекао да својим

* Одломак из истоименог романа у рукопису.

краснописом, умачући перо кад у мастило кад у туш, шкрипавим ходом пера по пожутелој хартији лагано попуњава мени намењену рубрику у својој дебелој књизи.

Хоће ли се ударити данашњи дан, запита отац испотиха.

Забога, како ли ти такво што пада на памет, обрецну се Игњатије; ни говора! Прво, немој да ђетету отимамо и одузимамо недељу дана, ко зна колико ће их имати (нешто је и Игњат био сумњичав). Друго, уколико упишемо данашњи датум неко би могао погрешно разумети, рећи како си намерно чекао дан ваше славе; не ваљда мој имендан. Уједох се за језик, саопшти стари испод туробне гримасе. Једном речи, држимо се факата, одсече Игњат; тако је најсмррније, и за сваког понајбоље. Сем тога, овако ће још ухватити годину у којој се обележава стотина лета од *Горској вијенца*.

(Бабајко ти тада сину, по челу се звекну: како се тога нисам пре сетио, прича Светозар као да је био тамо. Али њему се у сваком случају могло веровати на реч.)

*

Игњатије, матичар, геометар; завео је ново обрачунавање времена живота и века.

Немојте то од мене тражити, уме да завапи; зар да ја заједам баби на кантару, да закидам на мери. Чему ће вам то?

Мислили смо, нека буде бар мало жалости, да се не пише баш сто година; некако је и постидно, кад видиш како људство још пуно живота прелази у *Пејши кварџи*.

Шта ће вам жалост, вазда је дозивате, оставите понекад места и за зерку радовања. Нека се види како је понеко и зезнуо век; да је и то попут правде достижно, праскањем је ударао тачку.

Овај наш Игњатије чува датуме, као да су од злата; пре би ти Шиме алалио бразду, да му је у Речају одореш, него он додао дан у оној књижурици, заколала је изрека.

То је забрањено, каже. Дан и живот су светиња; никоме!

Ни узети, ни приписати; не вреди помињати.

Само онолико колико је одозго дошло и стигло, има томе разлога, који се можда назива судбина, вели; није наше да се уплићемо.

Не да више, не допушта ни мање; када некоме заваља за мировину, цабе му разлажеш и доказујеш. Било би право да оствари пензију, поиздаље покушаваш, спреман да на прсте побројиш разлоге. Остави ти правду за друго место, није то мој посао, отповраћа Игњатије; моје је да у ову књигу унесем свачије време: да уведем, кад дође час и да раскњижим.

Тја, плуцну отац на толику огољеност, на сиротињску сведеност битисања којом се прескаче све што је ваљало; остају само цифре као оголеле кошчурине, зар да то беше живот? (Шта остаде од мајке му Манде; мада верујем да ни он, кад би му се понудило, не би умео ишта да допише изнад црте која је, у Игњатовој књизи, подвучена под њен век: тај резиме ичим да допуни: од пролећа је седела на гањку, од Митровдана у кући уз шпорет, и сркутала кафу. То је редовно бивала његова прва реченица, када би се о Манди повела реч: потом би, као покисао, утонуо у ћутњу.)

Од кога да узмем па да теби дотурим, као запет чека, готов да одбруси.

Од-до, размерава и повлачи као метарски штоф пре него што маказама отфикари.

Тако је Игњатије, све од ослобођења земље па до њеног распада, у новом завичају, обележавао поље постојања својих суграђана, омеђавао им зону живљења: унутра су били слободни да, између два датума, чине од себе шта год нађу за сходно; само се није могло преко границе, изаћи из заграде коју је матичар отворио и једном ће је (чека он стрпљиво) затворити. (И ја нешто слично чиним, помислио сам када сам почео да записујем у летопис, можда баш и настављам, настојећи унутар истих граница да утврдим од чега је било саткано то њихово време, да га сагледам и учиним што пунијим: да му обновим укус и арому, нешто од негдашње пуноће. Ако не могу да додам преко границе, да га бар изнутра продубим. Мада можда му ни ја, попут Игњатија, заправо ништа не придодајем, не приказујем га ни садржајнијим ни богатијим: можда ни не добацујем до онога што је било. Ко зна чиме су све били испуњени нечији тихи тренуци незбивања. Затони снатрења. Медитације, док гледа како киша долази преко поља, преко зрелих жита, думбара по класалим кукурузима.)

Сретни ли су они што остадоше у Игњатовој загради, говорио је отац од пролећа осамдесете, када је матичар склопио корице; како ли је дочекати да ти држава крепава! За себе је, присетивши се свог мајског аутографа, констатовао да се сврстао међу оне који су преступили преко дана када је требало отићи да би замакли сретни.

*

Непоткупљив.

Да ли он притом ужива у својој улози, питао сам се како сам одрастао; волео бих да није, да је и њему она понекад била терет.

Поверило му, он све по пе-есу, без иједне двоумице; нема се куд, мо-ра. (Е, то је већ био слоган који добро познавају. Што, брате, одмах не кажеш! Под тим барјаком су у цик зоре, у бригаде сабрани, на запрегама хитали у поље, одлазили на радне акције, градили пруге: све с песмом, ни по чему налик на морање. Као да су се унутар датог оквира, утврђивао га Игњатије или когод други, они посве прилагодили, нашли радост младости, полет разиграних чула и дамара.)

Игњат је покушај отпора општем тренду, тој групној терапији наших старих, неуморних прелција и кићених казивача; једно настојање да се цифрама заведе и одржи ред. Обраћа нам се епитафима уместо причом; то је његов жанр. Такав не може бити омиљен, тврди Светозар.

Једино где је био спреман да изађе у сусрет било је ако затреба да се каквом детету нађе и именује отац; да је мање сирочади на свету. Или да се уреди какво венчање, макар и таквих двоје који можда никада нису ни помишљали да ће заједно тражити срећу; ту би се он здушно бацио на посао, странка би тешко одолела. Биће да га је умакање пера у туш и попуњавање рубрике, као дотицај живота, прожимало радошћу; живнуо би и сав засијао.

Погледај како скида *књиџу* с полице, примиче мастионицу, свечано узима држало бришући га џепницом, као да приступа светом чину, управо једном обреду, ређа Светозар; бележи само чист дестилат судбине, без коментара: нека све говори само собом.

Једанпут, отац је сам за себе, као да му је за то дато овлашћење, ударио тај мур судбине, суви жиг живота.

Послужио се сопственим епитафом.

2.

Ко зна, у ту слику двојице одраслих људи, шта је све стало. Посматрао их је нетремице.

Поглед му је шетао, падао с бркатог човека с качкетом на оног другог, нижег, жустрих покрета; могао је приметити да први све време седи на столицу за столом, док други хода по соби, повремено описујући круг око онога што седи. Слегао је раменима, одмахивао руком, ваљда на нешто што би требало да је чуо иако до дечака ништа од тога није допирало. Дизање обрва, провлачење прстију кроз косу, придизање панталона под каиш док хода,

то је примећивао; онај који седи као да је у свему другачије, тише и смирено, учествовао. Дечак је присуствовао немом играказу, једној пантомимској сцени; нешто се десило с речима па их нема. Ако се не чују, оне које ко их посматра могло је све то личити на бесмислену представу која се не може ни са чим спасити ни оправдати. Било је то луткарско позориште, помишљаће после, или још тачније, пошто протекне још времена, говорити: театар сенки.

Запамтио је слику без речи.

Тај њихов разговор дечак није могао докучити, иако је био присутан, у истој соби с њима, више заглаван у стричев качкет и поткресане бркове, то лице на које је навикао, слушајући шумор њиховог говора, ако га је ипак чуо, било је то узалуд: све је било на страном језику који он не разуме, то што је до њега допирало били су само шумови и децибели, очеве громогласне упадице, као петарде, и стричево тихо и споро, помало шушкетаво, роморење, уједначено као када крене јесења киша. Више гледао него слушао, био онај присутни који се не рачуна, ни на који начин не би могао закључити (није га могло ни занимати) на чему се гради та дугачка распра, око чега се врте ваздан, иако му сцена није била досадна: некада, још отпочетка, сви смо волели када било ко дође у кућу, „у госте”, само да отвори врата и седне: када наш собни свет надлази и расте. (Да је разаберао њихов језик, одмах би разумео како је главни проблем овог разговора недостатак псовки (из неког разлога су их избегавали, можда чак и зато што је ту негде у ћошку седела неприметна бака Манда); да се креснула која, све би се брже слегло у нормалу. Овако су, следећи потребу сталног појачавања гестова, морали да се један другом уносе у лице, пружају шипак, одмеравају лакат, да гуде десном преко леве, показују средњи прст, чвркају казалцем у чело; онај што опходава заселог повремено би замахнуо ногом и шутнуо упразно, као кад Аћим Мрва на утакмици промаши читава лопту.)

Тек после неколико година, био сам у прилици да им намонтирам и вратим речи; када сам сазнао о чему је текао тај разговор. Био је то наставак на догађај са Зеленгоре, или можда с грдосије Волујака; мора да је отац онда, у часу клонућа, прикљештен, са дна безизлаза, у нападу самилости, стрицу нешто обећао, само ако извуку главу, врате кост и кожу кући (могао је тако рећи): баш као у бајци, обећавајући награду за обављање немогућег и нерешивог задатка, што је можда био његов покушај и да умиљостиви околности, или још пре изазов судбини: на крају крајева, зашто једним обећањем не орасположити макар свог брата, обећања су

дизала морал, било их је у свим биткама, када све друго затаји. Ако преживимо, рекао је, понављајући онај услов из сваке бајке, који је управо тако, истим чудом, и остварен; али сада, када је, после дугог ћутања, дошло на наплату, дужник никако да се сети задате речи.

*

Једног дана, дуго после тога, пошто ми се учинило да је значај догађаја већи него што сам у први мах помислио, запитаћу га какав је био онај дан у коме је постао млађи: када је уз стричев кликтај: сада си се поново родио, још једанпут уписан у књигу рођених; какав по временским приликама, по ситуацији на терену.

Кишовит и хладан, дозлабога тмуран, јадан и чемеран, да какав; ватру бљују по нама, обруч окол одасвуд стиска, у њему скапавамо. Сава и ја кроз гору тумарамо, изгубљени, сасвим сами, као да смо једини борци против оне але што је на свет зинула; по брини и урвинама се тражимо, где нам је главнина. Нема, брат одмахује главом немо; убија сваку вољу. У маху клонем, стисло ме, и за њим мало заостанем (нисам питао оца зашто), па се завучем под једну букву (нисам питао ни откуд буква, да ли је на Зеленгори, или је то био Волујак, уопште било буква или је то појединачно стабло залутало, да не кажем изгубљено попут њих двојице, пазио сам да не испаднем ситничавач), жиле јој се пружиле као руке, ухватила се за земљу да не одлети низ стрмину; и онда, мој брате, одједном ми ноге склизнуше, неста земље, стремкнух, не знам ни како се ухватих за једну грану (зар су гране букве тако ниске, питање што се наметало је прећутано; не сме се овде прекидати, испало би да сам без слуха за његову драматику): одједном висим над безданом, с обе ноге у њему, баш у гробу, каже. Куку, трокуку, прекуку; гушио је у себи крик, уједајући се за језик. Да се могло вриснути из гласа, какав би то одушак био, просто би му лакнуло, би упола; давити крик, то су јади, одмахује. Зар ћу овако, овакав, у вечност и историју, падало му је на памет горко питање, онда је почео да дозива: О, Сава, Сале, Шале, брале, свим именима која му је знао, неће ли га призвати, али није смео да завитеза колико га грло носи, зликовачке уши као буковаче вели свуд расејане окол, него све тише и тише, док не примети да га ни не зове него цвили: зар овако лило да те уцвелим, куку теби, црна јатко, кукавице довека; ко зна колико је трајало, руке утрнуле, сваки час могле су да испусте живот, то што је било један скроман животић одједном помисли каже (могу да замислим колико разнежен тим деминутивом), указа му се у новом светлу, и паде му на памет

како се ниједном на њега није осврнуо; могао је одлетети доле, у бескрајан пад, без дна, колико ли би трајао, сину му у секунди, тај летењем добијен жалосни продужетак, виђао је он големе бездане по Сомини, ко зна колико је висење трајало, снага је изветравала, остао још само грч, руке су се још држале само зато што су укочене, али већ им долазило да се отворе, да испусте грану и душу, и он празних шака да одлети ни у шта; онда је угледао изнад себе Саву, глава му у небу, је ли он забога, шта му је то у очима, шта ли је тако угледао, ама да ли сам то уопште жив, јадна мајко опет, али Сава је био жив, пружао му је пушку, требало је времена да се опасуљим, шта ли то хоће, ухвати десном за ремен шаптао је, сад левицом, онда ме загрлио, каже, и кликнуо: Сада си се поново родио! Попридригни пантале! Од данас дереш нови живот!

Чим сам душу повратио узех, један камен, то сам ти већ причао, погодио се раван и округао, као погача, седох на пањ, отворих бритвулин: уклесих име, и датум, деветнаести мај, то је било све што сам имао да кажем. Могу да замислим како је уклесивао ревносно; као да се тим словесима отима оном амбису над којим је висио, и сада неће полетети доле него увис (можда је и помишљао да је сада миран, па нека бива). Као да потписује примирје. Испашће, на седамдесет лета, у дан. Као да неко, негде неки небески магичар, неуморни перовођа, у својој Књизи живота предано уређује наше послове.

Сава је све време стајао изнад и укочен гледао. Шта то пишеш, упита кад заврших. Писмо мајци. Јесам ли је и ја поздравио? Него; побогу, не раздвајам ја тебе од себе, рекох, како то питаш.

Можда је отац у једном часу наслутио сву таму што се била над њим наднела, да га поклопи и изузме из остатка света који припада претеклима, и инстинктивно се опирао макар и тиме што ће на камену сам оставити своје име, и датум испод (био је то његов упис у књигу живота, преко онога који уноси поп у Добрељима, важнији од матичаревог у Автовцу): као да је тек уведено да је жив, да управо ступа на позорницу живота раздвајајући се од непостојања, притом уопште не знајући да ли ће његова објава, тај кликтај икада и до кога допрети (канда би без тога ствар била кудикамо трагичнија), или ће пре остати тек један облутак у гомили безимених каменова; наслутио како свима прети потонуће у безименој слави (њему се згрстило на оно што ће бити тек мој статус). Другим речима, да остане као неко ко није учинио ништа са својим животом (ако се тако сме рећи за незнаног палог борца; можда отуд она његова омиљена и гласно понављана изрека за коју је тврдио да је кинеска: ко није засадио дрво, или оставио

запис, или за собом потомство, тај као да се није ни родио). При томе, симптоматично и указујуће је што се није сетио оца (могао је са присенком утехе помислити како се и Тодор више него једанпут само на Кајмакчалану суочио са оваквим погибелним часом) него мајке која осим Засеља и Сомине није видела света: као да му није ни требало утехе него милости. Вероватно је потом камен одложио у страну, као бар донекле спасен, из безимености изашао; или га је, напротив, бацио на гомилу, међу остале, осећајући да тамо припада: шта год да буде, он ће заувек бити са осталима, својим друговима. Али сада, од данас, уписан и спасен.

3.

Када ће већ једном бити оно, започињао је сада стриц.

Које оно, зачуђено ће отац, заузимајући гард као да осећа претњу иза те неодређене најаве која може ко зна шта све, штошта да покрива. Тај његов поглед добро сам познавао.

Оно што си обећао, тврдо ће стриц, решен да нешто, овог пута, истера на чистац.

Шта сам обећао, подиже тон отац, сада већ наљућен (као да му се кукавичје јаје подмеће). Кажи!

Знаш ти то добро, и даље стриц кружи око проблема, пребацујући терет на оца; који можда не жели да се сети нечега.

Стари осећа жаоку, на њега је потворено, на правди Бога је опањкан; већ је узаврео. Не знам на шта мислиш, оба ми ока! Казуј!

Стриц само клима главом, и он увређен. Тако крупна ствар се не заборавља; само неко неће, не признаје, да је се сети.

Да није да овце отерамо код чобана у Боку?

И то је, али није главно.

Знам; да те водим у бању!

То ћемо поткрај августа, већ је утаначено; рече, и слеже раменима.

Мора да је то слегање значило: ако и то обећање не буде као ово; зато се отац додатно љутну, одмахну руком спреман да све пошаље у неку ствар. О, ђаволе, одбиј се од мене! Да ти однесем радио на поправку, сети се, и понуди разрешење; да се једном размину.

Не треба, просвирао је, одмахује стриц главом.

Да ти донесем ексер, осмицу или десетку, из Зрењанина, да полетвамо салаш.

Не треба, одбија стриц, Јанко ми их донио.

Да није да идем с тобом код доктора?

Није, ишао сам сам ономадне. Боље да нисам. Је ли ти столица издашна, помисли шта ме пита поганац.

Чуј тијех јада; па шта си му одбрусио?

Мислио сам да му привежем једну уз уши, да му звони до до-вече. Али паде ми на ум да ће утећи из Сарче, па ко ће нам онда прашкове преписивати.

И та ти је на месту, иако не треба дати на себе; с друге стране, Стрептомицин и није толико лош човек, мајка му је од Баћевића. Јеси ли ти знао Тома, оног са железнице у Билећи: њему је Цвије-та рођена тетка!

Овде је стриц само одмахивао и главом и руком, одбијајући дигресију: Немамо сад кад о Тому, приметнуће се некуд мој предмет (знао је већ како се понекад у причи загуби), већ виси!

Забога, што се код нас тешко прелази на ствар; па реци више једном шта хоћеш! Помози ми, кумим те Богом! Ако ми до довече не кажеш, нећу ноћас ока склопити, сутра ће се сви од мене о јаду забавити; све до зоре ћу ређати могућности, шта би то могло бити, шта би могло теби на ум пасти.

(Мора да је стрица жацнуло када је чуо докле је отац спреман да се с њим натеже, ко зна колико је имао да ређа могућих захте-ва неуморни приповедач, шта све да издере и извуче; па крену да се примиче предмету.) Ама помало ми и незгодно; бојим се да не испадне како те притежем.

Притегао си, брате, и натегао, нема куд више! Зукни!

Па, ето, обећо си да ћете ме примити у Партију, одапе Сава најзад.

А то, кликну отац; погле о чему мој добри брат снови! Да баш сада приступи! Дај да те пољубим, рече и цокну Саву у чело. То сматрај готовом ствари!

(Већ је једном сматрао; мислим да су се стрицу, на то, обрве накострешиле: после свега, само је изнова добио оно старо обе-ћање као да се тек одавде рачуна.)

Када Сава узме качкет у руку, да га устакне и крене, увиђам како без капе тај сетни гест одласка и напуштања не би био до-вољно видљив; не би га могло ништа друго тако речито ни наго-вестити.